

ANNA RYBKA

Akademia Ignatianum w Krakowie
Jesuit University Ignatianum in Cracow
Centrum Autyzmu i Całościowych Zaburzeń Rozwojowych, Kraków
Centre for Autism and Pervasive Developmental Disabilities, Cracow

ANETA GARNCARZ

Centrum Autyzmu i Całościowych Zaburzeń Rozwojowych, Kraków
Centre for Autism and Pervasive Developmental Disabilities, Cracow
e-mail: anna.rybka@uj.edu.pl

Sprawozdanie z konferencji: *Autyzm. Od nauki do praktyki*. 25–27 września 2015, Kraków

Zaburzenia ze spektrum autyzmu są coraz częściej diagnozowane. W ostatnich latach wzrost frekwencji osób z autyzmem w populacji jest tak duży, że pojawiają się doniesienia o epidemii. Przyjmuje się, że średnie rozpowszechnienie zaburzenia autystycznego (zgodnie z klasyfikacją DSM-IV-TR) waha się od 10 do 25 przypadków na 10 000 dzieci (Fombonne, 2003). Uważa się jednak, że ze względu na brak oceny rzetelności przyjętych procedur badawczych (to jest brak oszacowania proporcji błędów ominięcia) podawane wskaźniki powinny być traktowane jako niedoszacowane (Fombonne, 2003, 2009). W najnowszej literaturze, pochodzącej z ostatnich pięciu lat, oraz w wystąpieniach konferencyjnych pojawiają się wskaźniki wyższe, zgodnie z którymi szacuje się częstość zaburzeń ze spektrum autyzmu (według nowych kryteriów diagnostycznych zamieszczonych w DSM-5) nawet do 146 przypadków na 10 000 dzieci (Christensen, Baio i in., 2012; Christensen, Bilder i in., 2016). W świetle doniesień o wzroście frekwencji zaburzeń ze spektrum autyzmu to zaburzenie staje się ważnym problemem społecznym. Wzrost wskaźników częstości występowania autyzmu w pewnym stopniu jest powiązany ze zmianami w kryteriach jego diagnozowania. Zaobserwowano na przykład, że samo zastosowanie kryteriów DSM-IV powoduje 1,4-krotny wzrost liczby przypadków

autyzmu w porównaniu z kryteriami DSM-III w odniesieniu do tej samej populacji (Wazana, Bresnahan, Kline, 2007). Mając na uwadze powyższy przykład badań, warto rozważać zmiany, jakie przyniosło opublikowanie w maju 2013 roku piątego wydania podręcznika *Diagnostic and Statistical Manual od Mental Disorder*. Jednocześnie zaznacza się wyraźnie obniżenie wieku, w którym dzieci otrzymują diagnozę autyzmu, co wymaga gromadzenia i opracowywania danych dotyczących najwcześniejszych przejawów, a nawet prekursorów autyzmu.

Z perspektywy klinicznej ważne jest nie tylko postawienie odpowiedniej diagnozy, lecz także dobór odpowiednich metod i technik terapeutycznych, pozwalających na rozwijanie zaburzonych kompetencji u dziecka i wzmacnianie jego obszarów zdolności. Badacze autyzmu, a także klinicyści, zauważają, że obszar terapii staje się przestrzenią dla osób proponujących zdesperowanym rodzicom, poszukującym pomocy dla dzieci, „terapię” niesprawdzone lub takie, które są rozłączne z naukowymi modelami. Szacuje się, że około 30% nowo zdiagnozowanych dzieci uczestniczy w terapiach określanych mianem „kontrowersyjnych” lub „alternatywnych” (Smith, Wick, 2008).

Wobec wyżej zarysowanych faktów ważne staje się rozpowszechnianie rzetelnej wiedzy dotyczącej zarówno zagadnień diagnozy, jak

i terapii tej grupy osób. Cel ten został obrany przez komitet naukowy (pod kierownictwem Katarzyny Chawarskiej, Yale School of Medicine) oraz komitet organizacyjny (którym kieruje Magdalena Śmieja, Instytut Psychologii, Uniwersytet Jagielloński) Międzynarodowej Konferencji Naukowej, która odbyła się w dniach od 25 do 27 września 2015 roku w Krakowie. Konieczność oparcia rzetelnej diagnozy i terapii na wiedzy naukowej znalazła wyraz w przyjętym tytule konferencji: *Autyzm. Od nauki do praktyki*. Organizatorzy zaprosili do Krakowa najwybitniejszych przedstawicieli świata nauki zajmujących się w badaniach i praktyce klinicznej diagnozą i terapią zaburzeń ze spektrum autyzmu. Obrady odbywały się w nowoczesnych wnętrzach Instytutu Psychologii oraz w Auditorium Maximum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Program konferencji obejmował różnorodne formy prezentacji wiedzy; były to zarówno wykłady, jak i warsztaty i dyskusje panelowe. Przekazywana wiedza oparta była na badaniach własnych autorów wykładów, na obecnie prowadzonych przez nich projektach, a także na ich doświadczeniu klinicznym. W tym kontekście umożliwienie przysłuchiwania się ożywionej i konstruktywnej dyskusji wybitnych badaczy autyzmu oraz aktywnego w niej uczestniczenia pozwoliła uczestnikom konferencji uzyskać wiedzę rzetelną i aktualną. Tak zaplanowana konferencja skierowana była nie tylko do praktyków na co dzień pracujących z osobami ze spektrum autyzmu, lecz również do studentów i badaczy.

W pierwszym dniu konferencji odbyły się warsztaty przeznaczone zarówno dla specjalistów, jak i dla rodziców osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu. Część pierwsza obrad zaplanowanych w tym dniu obejmowała dwa zagadnienia. Pierwsze z nich dotyczyło oceny funkcjonalnej i terapii zachowań trudnych u osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu (Michael D. Powers). Drugi rozważany problem to wspieranie interakcji z rówieśnikami u dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu w warunkach klasy szkolnej (Connie Kasari).

Michael D. Powers – psycholog kliniczny, dyrektor Center for Children with Special Needs and Center for Independence w Glastonbury

w Connecticut – wskazał, że jednym z ważniejszych problemów w odniesieniu do diagnozy i terapii jest dobór sposobów ich prowadzenia, opartych na dowodach naukowych. Sposoby te powinny prowadzić do skutecznego wykrywania przyczyn zachowań trudnych, powinny także umożliwiać rozwijanie zachowań pożądanых, zastępujących te nieprawidłowe.

Podczas warsztatów zostały zaprezentowane następujące zagadnienia: zastosowania modelu oceny funkcjonalnej w celu wykrycia przyczyn zachowań trudnych podejmowanych przez daną osobę oraz wykorzystanie strategii pozytywnego wsparcia w celu zmniejszenia częstotliwości i nasilenia omawianych zachowań. Rozważane kwestie prezentowane były w perspektywie behawioralnej. Uczestnicy uzyskali wiedzę o strategiach planowania terapii dla konkretnej osoby z autyzmem – na przykład na podstawie roli, jaką odgrywają trudne zachowania. Warsztaty stanowiły również okazję do zapoznania się ze sposobami i etapami wdrażania tzw. zachowań współzawodniczących, a więc takich, które poszerzają kompetencje osoby z autyzmem w zakresie radzenia sobie z życiowymi sytuacjami, zmniejszają jej zależność od wsparcia udzielanego przez osoby z otoczenia, zwiększają odpowiedzialność jej zachowania.

Connie Kasari, prowadząc warsztaty, zwróciła uwagę na zagadnienie nieprawidłowości w relacjach społecznych, które jej zdaniem stanowią jeden z trudniej poddających się terapii obszarów zaburzeń w autyzmie. Autorka prowadzonych zajęć jest profesorem Uniwersytetu Kalifornijskiego (UCLA) na Wydziale Psychologii Rozwoju Człowieka i Wydziale Psychiatrii, a także współzałożycielką Centrum Badań i Terapii Autyzmu przy UCLA. Podczas ćwiczeń omówiła szkolne doświadczenia dzieci, szczególnie te, które dotyczą nawiązywania relacji z rówieśnikami, posiadania przyjaciół. Wskazała na metody oceny zakresu i sposobów radzenia sobie dziecka z autyzmem w tych relacjach oraz omówiła możliwości terapii mającej na celu poprawę jakości relacji z rówieśnikami.

W drugiej części pierwszego dnia konferencji odbyło się pięć równoległych warsztatów. Dzięki temu, że odbyły się one dwukrotnie w tym dniu, każdy z uczestników mógł wy-

brać dwa z nich. Tematyka zajęć była niezwykle zróżnicowana. Uczestnicy mieli możliwość zapoznania się zarówno z zagadnieniami dotyczącymi diagnozy, w tym polskich adaptacji narzędzi obserwacyjnych i kwestionariuszowych, jak i z wybranymi technikami terapeutycznymi. Prezentacji narzędzi diagnostycznych dokonano podczas dwóch warsztatów; zaprezentowane zostały skale, które służą zarówno diagnozie przesiewowej, jak i różnicowej.

Opracowanie polskich wersji językowych dwóch narzędzi służących do diagnozy przesiewowej pierwszego stopnia, a mianowicie M-CHAT-R/F (*Modified Checklist for Autism in Toddlers, Revised with Follow-Up, Zmodyfikowany Kwestionariusz Autyzmu w Okresie Ponieważ mowlęcym*) oraz SACS-R (*The Social Attention and Communication Study – Revised*) jest integralną częścią programu wczesnego wykrywania autyzmu „Badabada” realizowanego przez Fundację SYNAPSIS. **Agata Bujnik** – pedagog specjalny kierujący zespołem diagnostycznym w programie „Badabada” – przedstawiła zarówno sposób prowadzenia badań przesiewowych oraz wstępne rezultaty prowadzonego projektu, jak i oba wykorzystane narzędzia, które umożliwiają ocenę funkcjonowania dzieci w okresie wczesnego dzieciństwa.

Drugie warsztaty podejmujące zagadnienia diagnozowania autyzmu stanowiły prezentację dwóch komplementarnych narzędzi diagnostycznych, nazywanych „złotym standardem” w diagnozie autyzmu. Są to: wystandaryzowany protokół obserwacji ADOS (*Autism Diagnostic Observation Schedule*) i ADI-R (*Autism Diagnostic Review – Revisited*). Warto zauważyć, że jedna z autorek narzędzia, Catherine Lord, była gościem konferencji. Podczas zajęć wskazano zastosowania obu narzędzi, zaprezentowano ich strukturę, omówiono zasady przeprowadzania badania oraz oceny zebranego materiału zgodnie z istniejącym algorytmem, przedstawiono wybrane pomoce diagnostyczne. Warsztaty zostały wzbogacone materiałem filmowym, w którym zaprezentowano przykład przeprowadzenia badań za pomocą wybranych zadań.

Kolejne trzy sesje warsztatowe dotyczyły zagadnień terapii, a mianowicie: stymulowania rozwoju sprawności językowych i komuni-

kacyjnych, możliwości oddziaływań terapeutycznych w odniesieniu do zaburzeń jedzenia oraz trudnych zachowań.

Monika Suchowierska-Stephany przedstawiła *Picture Exchange Communication System*, stanowiący skuteczny sposób wspierania komunikowania się przez niemówiące lub przejawiające zaburzenia w rozwoju mowy osoby z autyzmem. Jako cele terapeutyczne wskazała zarówno wspieranie rozwoju, jak i zastępowanie mowy. Zaprezentowała podstawy teoretyczne stanowiące podstawę omawianego systemu, przebieg terapii (krótki przegląd kolejnych faz), sposób zbierania i analiz informacji. Warsztaty zostały wzbogacone prezentacją materiału filmowego. Na zakończenie przedstawiono wnioski z badań empirycznych dotyczących efektywności systemu PECS.

O procedurach postępowania w przypadku współwystępowania autyzmu i zaburzeń jedzenia mówiła **Monika Zielińska**. Podczas sesji zaprezentowała przypadki trojga dzieci przejawiających zróżnicowane postaci zaburzeń polegających na spożywaniu jedynie kilku produktów spożywczych lub wybranych form podania. W każdym z omówionych przypadków zastosowana interwencja terapeutyczna o charakterze behawioralnym spowodowała urozmaicenie diety i poprawę stanu zdrowia.

Ostatnie spotkanie warsztatowe również opierało się na prezentacji wybranych przypadków dotyczących zachowań określanych mianem „trudnych”. **Nela Grzegorzczuk-Dłuciak** oraz **Ewa Kuliga** omówiły podejście do terapii tych zachowań oparte na zasadach wypracowanych na gruncie psychologii behawioralnej. Wskazały sposoby oceny (analiza funkcjonalna) oraz dwa komplementarne kierunki terapii: reaktywny – obejmujący bezpośrednio interwencje wobec zachowania trudnego, oraz proaktywny – polegający na wzbogacaniu repertuaru reakcji osoby z autyzmem o wymagania otoczenia.

Organizatorzy konferencji nie zapomnieli także o rodzicach osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu. W pierwszym dniu konferencji w ofercie skierowanej do tej grupy uczestników zaproponowano dwa warsztaty. Pierwszą z nich poprowadziła **Alina Perzanowska** – pre-

kursorka działań na rzecz osób z autyzmem na terenie Krakowa – która przedstawiła trudny proces wspierania syna w drodze ku dorosłości i towarzyszenia mu w dorosłym życiu. Bardzo ciekawa prezentacja dotyczyła w szczególności dorobku Fundacji Wspólnota Nadziei w kontekście prowadzenia Farmy Życia – miejsca pobytu całodobowego oraz pracy dla kilkunastu dorosłych osób z autyzmem w Więckowicach pod Krakowem. Podczas dyskusji poruszone zostały problemy niewystarczającej liczby miejsc stałego pobytu i ciągłego zmagania się rodziców z niepokojącą wizją przyszłości. Konkludując – wyłącznie zaangażowanie rodziców w działalność organizacji pozarządowych stwarza nadzieję na rozwój usług w obszarze wspierania ich dorosłych dzieci.

Do poprowadzenia drugiego warsztatu dla rodziców organizatorzy zaprosili **Petera Morana** ze Stowarzyszenia „Jestem ZA”. Podczas warsztatu poruszył problematykę przygotowania szkół masowych i integracyjnych do realizacji zadań z zakresu edukacji włączającej. Wszyscy obecni na sali rodzice zgodzili się, że zarówno organizacja pracy, metodyka nauczania, jak i przygotowanie kadry pedagogicznej pod kątem wspierania uczniów nie są wystarczające. Ze szczególną uwagą potraktowana została kwestia dostosowań arkuszy sprawdzianów i egzaminów do potrzeb uczniów z autyzmem i zespołem Aspergera. Na przykładach konkretnych zadań wykazano, że obecnie obowiązująca forma dostosowań (obecne potrójne zaprzeczenia, używanie metafor, organizacja przestrzeni materiału) nie spełnia oczekiwań rodziców. Jednym z wymiernych rezultatów warsztatów było przygotowanie przez specjalistów z Centrum Autyzmu w Krakowie we współpracy z rodzicami Stowarzyszenia „Jestem ZA” pisma do dyrektora Centralnej Komisji Egzaminacyjnej w sprawie zmiany dostosowań w arkuszach sprawdzianów i egzaminów, z podaniem konkretnych przykładów zmian dla różnych przedmiotów.

W drugim dniu konferencji odbyły się trzy wykłady plenarne wygłoszone przez zaproszonych gości. **Katarzyna Chawarska** zaprezentowała wykład *Early detection of ASD: Basic and translational science*, dotyczący rozpoznawania

zaburzeń ze spektrum autyzmu u najmłodszych dzieci. Autorka wykładu kieruje Toddler Developmental Disabilities Clinic, interdyscyplinarną jednostką specjalizującą się we wczesnej diagnozie zaburzeń ze spektrum autyzmu. Jest również dyrektorem Yale Early Social Cognition Laboratory – jednostki zajmującej się badaniami nad procesami leżącymi u podłoża typowego i atypowego rozwoju poznania we wczesnym dzieciństwie. Przedstawione w wykładzie treści zostały ujęte w następujących trzech tematach: (1) zmiany w kryteriach diagnostycznych autyzmu obecne w najnowszym, piątym wydaniu podręcznika DSM; (2) objawy autyzmu w drugim i trzecim roku życia; oraz (3) zwiastuny autyzmu obserwowane u dzieci z grup ryzyka dzięki badaniom prospektywnym, umożliwiające również śledzenie trajektorii rozwojowych. W omówieniu wczesnych objawów zaburzeń ze spektrum autyzmu Chawarska zwróciła uwagę na nietypowe właściwości funkcjonowania w sferze społecznej i komunikacyjnej, między innymi na ograniczoną tendencję do odwzajemniania w sytuacjach społecznych, ograniczoną potrzebę dzielenia się doświadczeniami z innymi ludźmi, wąski zakres celów porozumiewania się, nietypowe używanie słów. Spośród nieprawidłowości z obszaru zainteresowań oraz występowania zachowań powtarzalnych wymieniła, między innymi, poszukiwanie wrażeń zmysłowych płynących z ciała, ubogą, sztywną i stereotypową zabawę. Omówiła dane empiryczne dotyczące stabilności diagnozy stawianej przed ukończeniem drugiego roku życia przez dziecko. Z badań własnych autorki wykładu wynika, że ogólny wskaźnik stabilności diagnozy autyzmu postawionej przed 24. miesiącem życia jest wysoki i wynosi 93%, a jest tym wyższy, im większe jest nasilenie cech zaburzenia u danej osoby. Biorąc pod uwagę dane o rodzinnym występowaniu autyzmu, Chawarska przedstawiła dane empiryczne pochodzące z badań prospektywnych, dotyczące predyktorów zaburzenia. Z przedstawionych rozważań wynikają dwa ważne wnioski: po pierwsze, predyktory autyzmu są różne w grupach dzieci o niskim i wysokim poziomie funkcjonowania; po drugie, cechy powiązane z szerszym fenotypem autystycznym mogą nie być obec-

ne u dziecka nawet do 36. miesiąca życia, co wskazuje na istotną rolę częstego monitorowania rozwoju tych dzieci. Szeroko omówiono zaburzenia uwagi podczas przetwarzania informacji z twarzy i mowy oraz brak preferencji dla tych bodźców. Właściwość ta zmienia warunki społecznego uczenia się, a w efekcie – rozwój sieci neuronalnych odpowiedzialnych za rozwój społeczny. Wskazano na interakcyjny charakter powyższych czynników, co pozostaje w zgodzie z koncepcjami podkreślającymi epigenetyczny charakter rozwoju.

Kolejny wykład *New directions in diagnosis and assessment* wygłosiła **Catherine Lord**, dyrektor Centrum Autyzmu i Rozwijającego się Mózgu w Nowym Jorku, a także profesor psychologii w Weill Corner Medical College. Tematem wykładu były nowe zagadnienia i wyzwania w diagnozie autyzmu. Wykład rozpoczął się od prezentacji sylwetki czteroletniego chłopca z autyzmem, co stanowiło kontekst, w którym zostały omówione niektóre zagadnienia, w tym: oparcie diagnozy na behawioralnych wskaźnikach autyzmu przy jednoczesnym braku wskaźników biologicznych; przewaga liczebności chłopców w autyzmie; a także rodzinne skutki zaburzenia. Lord wskazała zmiany, jakie zaszły w kryteriach diagnostycznych autyzmu w DSM-V, oraz zaznaczyła ich przewidywany wpływ na praktykę kliniczną. Odniosła się do wyrażanej przez rodziców obawy, że pewna część osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu po wprowadzonych zmianach kryteriów diagnostycznych nie otrzyma diagnozy autyzmu i jednocześnie utraci prawo do specjalistycznych usług terapeutycznych i opiekuńczych. Wyraziła przekonanie, że osoby, które według kryteriów DSM-IV uzyskiwały diagnozę zaburzeń Aspergera czy całościowych zaburzeń rozwojowych nieklasyfikowanych inaczej, nie stracą opieki, ponieważ zostaną włączone do szerszej kategorii: spektrum autyzmu. Jednocześnie podkreśliła, że osoby, które preferują termin zespół Aspergera jako sposób na odnoszenie się do samych siebie, nadal mogą go używać. Zaprezentowała najnowsze odkrycia w dziedzinie genetyki autyzmu i kierunki badań (np. mutacje *de novo*). W ostatniej części wykładu dokonała ciekawego zestawienia wnio-

sków z badań i priorytetów w odniesieniu do praktyki klinicznej w Stanach Zjednoczonych oraz w Wielkiej Brytanii.

Trzeci w drugim dniu konferencji wykład *Understanding language and communication in autism spectrum disorder* przedstawiła **Helen Tager-Flusberg**, wykładowca psychologii i nauk o mózgu Uniwersytetu w Bostonie i dyrektor Centrum Badań nad Autyzmem. Jest ona również redaktorem czasopisma *Journal of Neurodevelopmental Disorders*. Tematem wykładu były zaburzenia językowe i komunikacyjne w zaburzeniach ze spektrum autyzmu. Wykład rozpoczął się od prezentacji wniosków z badań nad sprawnościami językowymi dzieci i dorosłych z zaburzeniami ze spektrum autyzmu. Prelegentka wskazała specyficzne dla autyzmu trudności w zakresie pragmatyki komunikacji i jej związki ze zdolnością do mentalizowania. Podstawowym problemem osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu w komunikacji jest jej zdaniem niezdolność do używania mowy jako środka do dzielenia się z innymi myślami czy pomysłami. Trudność tej grupy osób przejawiają się w rozmowie o stanach mentalnych, a w codziennych rozmowach z utrzymaniem tematu, wprowadzeniem nowych informacji (poszerzeniem wiedzy odbiorcy). Trudności te obejmują również wąski zakres celów porozumiewania się (np. brak komentarzy, trudności z inicjowaniem rozmowy) czy niezdolność odczytania i uwzględnienia w komunikacji potrzeb i perspektyw odbiorcy (np. klaryfikacje, konwersacyjne naprawy). Omówiła mózgowo podłoże zaburzeń językowych i komunikacyjnych w autyzmie. W drugiej części wystąpienia skupiła się na prezentacji najnowszych badań nad rozwojowymi źródłami i predyktorami kompetencji językowych u niemowląt z grup ryzyka autyzmu i małych dzieci z autyzmem. Predyktorów tych poszukuje się zarówno pośród kompetencji niewerbalnych, takich jak używanie gestów, jak i obejmujących wczesne zachowania prewerbalne czy percepcję mowy. Omawiane badania dotyczyły również ciekawego zagadnienia mowy matki skierowanej do dziecka (*mathereze*) i jej wpływu na rozwój językowy niemowląt z grupy ryzyka. Autorka wykładu przywołała cie-

kawe wnioski z badań, w których stwierdzono, że matki dzieci z grupy ryzyka różnią się od matek dzieci z pozostałych badanych grup sposobem reagowania i komunikowania się z dziećmi w sytuacjach naturalnych, na przykład w zabawie zabawkami.

Treści prezentowane podczas drugiego dnia konferencji zostały podsumowane oraz poszerzone podczas dyskusji panelowej *ASD diagnosis*, w której oprócz wykładowców: K. Chawarskiej, C. Lord i H. Tager-Flusberg uczestniczyła prowadząca warsztaty o diagnozie Izabela Chojnicka. Debata dotyczyła przede wszystkim wczesnych objawów autyzmu, które to zagadnienie ciekawiło uczestników aktywnie włączających się w dyskusję. Podjęto także temat różnic w diagnozowaniu autyzmu w krajach, których przedstawiciele uczestniczyli w panelu (Anglii, Polski, USA).

Zaprezentowane treści wykładów ukazały złożoność zjawiska autyzmu. Prezentację zagadnień dotyczących diagnozy poruszanych podczas konferencji można podsumować stwierdzeniem C. Lord, użytym przez nią jako zakończenie wykładu: „Autyzm to więcej niż suma jego części, jednak większa wiedza na temat tych elementów daje nam nadzieję i możliwości uczenia się”.

Wykłady w ostatnim dniu konferencji miały za zadanie przybliżyć sposób patrzenia na terapię w kontekście stosowania metod i technik opartych na dowodach.

Problemy w komunikacji społecznej oraz wczesne interwencje terapeutyczne skierowane do najmłodszej grupy dzieci omówiła w swoim wystąpieniu *Engaging autism: Developmental implications for interventions* **Connie Kasari**. W związku z bardzo wczesną diagnozą terapię procesu komunikowania w relacjach społecznych można rozpocząć już w 2. roku życia. Kasari wskazała, że wszystkie modele wczesnej interwencji włączają rodziców w proces terapii i mają za zadanie wspomagać ich we włączaniu dziecka w relacje, które sprzyjają rozwojowi kompetencji społecznych. Spośród popartych największą ilością danych dowodowych wymieniła między innymi treningi wspólnej uwagi i zabawy symbolicznej. Dużą część swojego wykładu Kasari przeznaczyła na omówienie problemów niemówiących (mi-

nimalnie werbalnych) dzieci. W tym zakresie proponowała wprowadzenie do terapii tabletu, który pełni funkcję wspomagającą i motywującą. W podsumowaniu zaznaczyła, że nie ma jednej metody terapii skutecznej we wszystkich przypadkach, a najlepsze rezultaty daje łącznie podejście behawioralne i rozwojowe.

W kontekście terapii opartej na dowodach bardzo duże znaczenie miał wykład *Evidence-based treatment for individuals with ASD: A functional-developmental approach* **Michaela D. Powersa**, który skoncentrował się na omówieniu elementów podejścia funkcjonalnego, rozwojowego i ekologicznego. Podczas wykładu wskazał istotne cele procesu terapeutycznego w odniesieniu do osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu oraz omówił sposób uczenia oparty na dowodach. Podniósł problem interwencji terapeutycznych, co do których dowiedziono brak efektów (terapia sekretyną, chelatacja), a także tych, które nie posiadają dowodów skuteczności. Przedstawił komponenty interwencji terapeutycznych opartych na dowodach, w tym między innymi wizualizację, PECS (*Picture Exchange Communications System*), naukę generalizowania, modelowanie, stosowaną analizę zachowania. Autor wykładu zwrócił także uwagę na zagadnienie odpowiedzialności terapeutów za jakość i rzetelność terapii i za informowanie rodziców o skuteczności podejmowanych działań.

Niezwykle ciekawe wystąpienie – *The emerging role of ubiquitous technologies in the lives of individuals with ASD* – **Fredericka Shica** dotyczyło technologii wspomagających w terapii osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu. Shic zajmuje się nowoczesnymi technologiami, jest adiunktem w Yale Child Study Center. Bardzo szeroko potraktował obszar wspomaganiania – od wykorzystywania programów edukacyjnych stymulujących rozwój poznawczy i komunikacyjny dziecka przez wspieranie procesu wczesnej diagnozy z wykorzystaniem techniki okulografii (*eye-tracking*) aż do wykorzystania robotów w terapii. Szczególne zainteresowanie wzbudziły ostatnie z wymienionych – roboty – i efektywność stosowania treningów z ich użyciem w kontekście generalizowania wyuczonych zachowań na relacje

z osobami. Wyniki badań prowadzonych w tym zakresie są obiecujące, dziś jednak nie można jeszcze mówić o stabilnych efektach treningu z użyciem robotów. Można tylko zastanawiać się, czy w przyszłości niektóre z kompetencji społecznych mogłyby być ćwiczone w symulującym rzeczywistość programie, aby następnie przenieść je na sytuacje rzeczywiste.

Trzeci dzień konferencji zakończyła dyskusja panelowa *Therapy of persons with ASD* na temat terapii osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu. Wśród uczestników panelu obecni byli wykładowcy: Connie Kasari, Michael D. Powers, Frederick Shic, a także Nela Grzegorzyc-Dłuciak, Urszula Gurba, Ewa Kuliga, Monika Suchowierska-Stephany i Monika Zielińska.

Konferencji towarzyszyły również wydarzenia kulturalne. W piątek wieczorem odbyła

się projekcja filmowego zapisu spektaklu *Paradiso* w reżyserii Michała Borczucha, w którym na scenie obok profesjonalnych aktorów wystąpiły osoby z autyzmem. Spektakl został oparty na motywach ostatniej części *Boskiej Komedii – Raj* – Dantego Alighieri. O pracy nad spektaklem, w którym istotną funkcję pełni improwizacja, a także o przygotowaniu osób z autyzmem do odgrywania ról opowiedzieli Maria Bozowska-Bolak i Edward Bolak. Tym samym na konferencji obecne były również osoby z zaburzeniami ze spektrum autyzmu.

Organizatorom konferencji udało się zrealizować przesłanie zawarte w tytule: *Od nauki do praktyki*, stworzono bowiem okazję do poszerzenia wiedzy, nabycia umiejętności, a także do dyskusji między psychologami badaczami, terapeutami, nauczycielami oraz rodzicami osób z autyzmem.

BIBLIOGRAFIA

- Christensen D.L., Bilder D.A., Zahorodny W., Pettygrove S., Durkin M.S., Fitzgerald R.T., Yeargin-Allsopp M. (2016), Prevalence and characteristics of autism spectrum disorder among 4-year-old children in the autism and developmental disabilities monitoring network. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 37(1), 1–8.
- Christensen D.L., Baio J., Braun K.V. i in. (2012), Prevalence and Characteristics of Autism Spectrum Disorder Among Children Aged 8 Years – Autism and Developmental Disabilities Monitoring Network, 11 Sites, United States, MMWR Surveill Summ 2016; 65 (No. SS-3), 1–23. DOI: <http://dx.doi.org/10.15585/mmwr.ss6503a1> (dostęp: 6.06.2016).
- Fombonne E. (2003), The prevalence of autism. *Jama*, 289(1), 87–89.
- Fombonne E. (2009), Epidemiology of pervasive developmental disorders. *Pediatric Research*, 65(6), 591–598.
- Smith T., Wick J. (2008), Controversial treatments. W: K. Chawarska, A. Klin, F.R. Volkmar (eds.), *Autism in Infants and Toddlers: Diagnosis, Assessment and Treatment*, New York: Guilford Press.
- Wazana A., Bresnahan M., Kline J. (2007), The autism epidemic: Fact or artifact? *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 46(6), 721–730.